

СТАРА И СРЕДНОВЕКОВНА ИСТОРИЯ ANCIENT AND MEDIEVAL HISTORY

ЖИВКО Ж. ЖЕКОВ / Jivko J. Jhekov

МАРАТОН И ПЛАТЕЯ – БИТКИТЕ, СПАСИЛИ ЕЛАДА

Maraton and Plataea – The Battles that Saved Hellas

Summary: *Marathon, Salamis and Plataea were the fights that saved Hellas from the Achaemenidean expansion and from the threat to be turned into one of the satrapies of Persia. The Hellenes' victory in this war allowed them to demonstrate their full potential in the fields of philosophy, culture, architecture and to become the dominant force in the Mediterranean in the 5th century BC. This spiritual, economic and political progress would not be possible without the defeat of the Persians, which instilled courage and confidence in the Greeks in their own forces. Their victory also saved the Western civilization in a way, because without the cultural achievements of Hellas, especially in the field of philosophy, and without understanding the fact that the individual in itself is a virtue, not within the group, the western civilization today would not be the same. Later this principle was further developed in the Roman private law, where a basic concept came to be the presumption that the individual is responsible only for those actions that he has done personally and cannot be prosecuted for any other actions done by someone else on the basis of his belonging to a given community.*

Here we will discuss only the battles of Marathon and Plataea involving Greeks and their hoplites phalanges. One of our main goals is to show the importance of this battle line for the salvation of Hellas.

Key words: *Marathon, Plataea, Hellas, Achaemenidean, hoplites.*

Маратон, Платея и Саламин са сраженията, които спасяват Елада от ахеменидската експанзия и заплахата да бъде превърната в една от сатрапиите на Персия.¹ Победата на елините в тази война им позволява да разкрият пълния си потенциал в областта на философията, културата, архитектурата и да се превърнат в доминираща сила в Средиземно море през V в. пр. Хр. Този духовен, икономически и политически подем би бил невъзможен без разгрома на

персите, който вдъхва кураж и увереност на елините в собствените им сили.² Тяхната победа в известен смисъл спасява и западната цивилизация, защото без културните достижения на Елада, особено в областта на философията и осъзнаването на факта, че индивидът е ценност сам по себе си, а не заради групата, днешната западна цивилизация не би била същата. Този принцип е доразвит по-късно в римското частно право, където като основна концепция се налага презумпцията, че индивидът отговаря само за тези дела, които е извършил лично, а не може да бъде преследван за такива, извършени от друг на база принадлежност към дадена общност.

Тук ще разгледаме само сраженията при Маратон и Платея, в които участват от страна на елините хоплитски фаланги. Една от основните цели е да се покаже значението на този боен ред за спасението на Елада.³

Сражението при Маратон бележи началото на един нов етап в отношенията между персите и елините, ако до този момент с малки изключения винаги персите са доминиращите и побеждаващите по бойните полета, то тази битка показва на елините, че и те могат да побеждават и противникът не е толкова страшен и непобедим. В този контекст победата на елините при Маратон още в Античността е разглеждана като една от най-важните стъпки към окончателната победа в Гръко-персийските войни.⁴

Битката при Маратон има своята предистория и тя до голяма степен трасира пътя на последвалия и продължаващ до днес цивилизационен конфликт между Изтока и Запада. Една от основните причини за организирането на тази военна кампания от персийския владетел Дарий I е участието на атиняните във въстанието на йонийските полиси срещу властта на ахеменидите. Този *casus belli*, прокламиран от ахеменидския владетел поставя атиняните в позицията на защитници на свободата, а персите в качеството на тирани борещи се да завладеят свободните елниски полиси. В тогавашните исторически реалии борбата на елините и конкретно атиняните срещу персите се превръща в еманация на борбата за свобода срещу имперската идея за еднолична власт над света.

Въпросът за числеността на армиите през Античността винаги е спорен, в този конкретен случай могат да се направят някои до голяма степен условни изчисления. Атиняните тръгват на поход с десетте фили тоест с всичките си налични хоплитски контингенти, а съществуват и данни, че те освобождават дори роби, които включват в състава на войските.⁵ Въз основа на посочените факти може да се приеме, че атинските хоплити наброяват около 10 000 по около 1000 във всяка фила.⁶ Според Херодот флота на персите се състои от 600 триери, които пренасят пехотата.⁷ Въз основа на данните които същият автор съобщава във връзка с похода на Ксеркс в Елада, може да се приеме, че един персийски кораб носи на борда си 30 пехотинци.⁸ Посочените от „бащата на историята“ цифри относно войниците, превозвани от персите на един кораб, дават основание да се приеме, че те разполагат в началото на похода с най-

много 18 000 пехотинци и неизвестен брой конници, защото Херодот съобщава че персите пренасят конницата със специално изработени за целта кораби⁹. Отчитайки загубите които персите понасят при обсадата на Карист и особено при обсадата и шурма на Еретрия, които продължават шест дни¹⁰, може да се приеме, че персийските войски достигат най-много 20 000 войници в битката при Маратон. Направените по-горе изчисления позволяват да се направи извода, че в разглежданото сражение персите имат числен превес, а освен това те разполагат и с конница, за разлика от атиняните, което им дава големи предимства пред последните.¹¹

Научавайки за превземането на Еретрия и дебаркирането на персите при Маратон, атиняните решават незабавно да се насочат срещу тях. Атина изпраща бързоходеща Филипидес в Спарта с молба за помощ срещу ахеменидските войски. Атинския пратеник изминава разстоянието от Атина до Спарта само за два дни изключително постижение за онова време. Управляващите в Спарта уплашени от мощта на персите не се решават да помогнат на атиняните, но за да запазят своя престиж изтъкват, че не могат да тръгнат на поход, защото са обвързани с изпълнението на свещени ритуали свързани с фазите на луната, които не им позволяват да предприемат военни експедиции преди настъпването на определено време.¹²

В същото време атиняните без да чакат отговор от спартанците мобилизират всичките си налични военни ресурси и се насочват срещу десантиралния на тяхна територия противник. След извършването на ускорен марш атинските войски се появяват при Маратон. Те се разполагат на източните възвишения, които контролират най-прекия път към Атина. Заемайки позиция по хълмовете, атиняните фактически заемат силна отбранителна позиция, която персийската конница не може да атакува.¹³

Атиняните, командвани от Милтиад син на Кимон, който познава добре персийските войски и тяхната тактика, построяват фалангата, така че нейните флангове да са прикрити от склоновете на околните планини. Атинската фаланга се строява по фили. Дясното крило започва се командва от полемарха Калимахос, който е върховния командващ според атинските закони. Полемарха командва дясното крило защото то е най-застрашено от обхождане от страна на противника. В края на лявото крило се строяват платейските хоплити.

Относно бойния ред на персите липсват конкретни данни в изворите, но на базата на данни за бойните построявания на персите в други сражения могат да се направят определени предположения. В сражението при Платея персийската и тиванската конница са строени на двата фланга на персийските войски.¹⁴ Вероятно този боен ред е традиционен за персите, следователно може да се приеме, че и при Маратон персийската конница се строява на крилата на своята пехота.¹⁵

Според Херодот първи атакуват атиняните при това бегом, което е прецедент за хоплитска фаланга (Hdt., 112, 3), която според традицията, съществуваща

дотогава и налагана основно от спартанците, атакува с маршова стъпка под съпровода на флейти, които определят ритъма на движение. Дистанцията между двете войски преди началото на сражението е 8 стадия, което се равнява на около 1,5 км.¹⁶ Твърдението на Херодот, че хоплитите пробягват цялото разстояние е неприемливо. Първо в пълно въоръжение това е почти невъзможно и второ при подобно продължително бягане фалангата неизбежно би се разкъсала. В тази връзка може да се предположи, че атиняните пробягват само последните 200 – 300 метра, към което насочва и Юстин според когото, хоплитите пробягват само последните 1000 крачки до противника, а останалите изминават ходом,¹⁷ което е около 300 метра, предела на ефективната стрелба на персийските лъкове. Тази нова стратегема в практиката на хоплитската фаланга да се атакува противникът бегом в последните метри преди фронталния сблъсък следва да се свърже с личността на Милтиад Млади, който познава тактиката на персите и знае, че те са най-опасни когато обстрелват противника от дистанция, а не в ръкопашния бой.¹⁸

Според бащата на историята нашият основен извор за сражението персите се учудили виждайки атиняните да ги нападат. Персийските военачалници не вярвали на очите си виждайки атиняните да ги нападат без прикритието на конница и стрелци с лък.¹⁹ След първоначалния сблъсък и продължително ожесточено сражение персийските и сакските пехотинци, строени в центъра на персийския боен ред, пробиват центъра на фалангата.²⁰ Атинските фили разположени в центъра на фалангата побягват под натиска на противника, който ги преследва във вътрешността отдалечавайки се от своите кораби. Двете атински крила според замисъла на Милтиад разгромяват разположените срещу тях части, след което се съединяват и контраатакуват победилите в центъра перси и саки, последните не издържат тази атака и побягват, но понеже са отрязани от корабите си от противника търпят тежки загуби. Въпреки трудностите основната част от персите успяват да достигнат до морето и да се качат на корабите си. Атиняните ги преследват, но не упражняват особено силен натиск върху персите.²¹

Според твърдението на основния извор за сражението Херодот в битката загинали 6400 перси. Тази цифра изглежда силно преувеличена.²² В сражението загиват според бащата на историята 192 атиняни.²³ Цифрата изглежда достоверна и показва ожесточеността на сражението. Впоследствие атиняните издигнали в Маратонската равнина хероон, в който погребали падналите в битката свои съграждани, за да напомнят на бъдните поколения за извършения от тях подвиг, който спасил Атина и в перспектива цяла Елада от персийската заплаха.²⁴

Сражението при Маратон е първата голяма победа на елините над персите и тя вдъхва увереност на Елада, че изглеждащата до този момент непобедими ахеменидски войски могат да бъдат победени. В подкрепа на тази теза може

да бъде посочен още един аргумент. Когато повиканите на помощ от атиняните спартанци все пак пристигнали в Атина със закъснение след като битката при Малатон завършила. Те поискали първо от атиняните да ги заведат при Маратон да видят загиналите перси (Hdt., VI, 120). Този епизод показва, че спартанците не вярват във възможността персите да бъдат победени и искат да се уверят със собствените си очи, че атиняните са ги разгромили. Фактът, че дори спартанците едни от най-добрите хоплити в Елада се страхуват от персите и не вярват, че те могат да бъдат победени отново по безспорен начин демонстрира значението на сражението при Маратон за крайния успех на елините в Гръко-персийските войни. Победата на атиняните в тази битка показва на елините, че врага не е толкова страшен и той може да бъде победен, което вдъхва увереност на елинските полиси да се противопоставят на персите по време на големия поход на Ксеркс от 480 – 479 г. пр. Хр. и не само да се изправят срещу врага, а и да го победят. Без Маратон вероятно нямаше да ги има Термопилите, Саламин и Платея, а без тези битки западната цивилизация може би нямаше да се състои по не в този вид, в които ние я познаваме.

Сражението при Платея е повратен момент в Гръко-персийските войни. То слага край на активната персийска агресия спрямо материкова Елада и поставя началото на елинската контраофанзива.²⁵ За разлика от Маратон и Термопилите предишните големи сухопътни сражения между перси и елини в тази битка от страна на елините се сражават не контингентите само на няколко полиса, в нея вземат участие военни ефективни от почти всички елински полиси влизачи в Първата Коринтска симахия. В този контекст тази битка може да се разглежда като връх в панелинското единение срещу агресора, този епичен за Елада момент никога повече няма да се повтори. На бойното поле заедно да излязат в сражение срещу външен враг почти всички водещи полиси от Централна Елада и Пелопонес.²⁶

Ахаменидските войски след изтеглянето си от Атика се разполагат на лагер в Югоизточна Тивайда близо до границата между Тива и Платея. Персите изграждат укрепен лагер с дървена стена (Hdt., IX, 15, 3).²⁷

Обединените елински войски преминават през Атика и през планината Китерон разположена на границата между Атика и Беотия се готвят на навлязат в последната. Елинските стратегии виждайки, че персите са заели удобни позиции в равнината под Китерон решават да не ги атакуват, а да се разположат на лагер по хълмовете в подножието на планината, разположени срещу позициите на персите. Елините не слизат в равнината, защото се страхуват от персийската конница (Hdt., IX, 19, 3).

Командващият персийските войски Мардониос изпраща персийската конница да атакува елините, за да ги принуди да напуснат позициите си. Персийските конници, командвани от Масистиос, атакуват елините разделена на отряди и им нанася големи загуби. Най-големи загуби от елините понасят

мегарците, защото се намират на сравнително равнинен терен, който е най-удобен за действията на конницата.²⁸ Мегарците заплашват командващите елинските коалиционни сили, че ще изоставят позициите си, ако не бъдат сменени с други контингенти. Павзаний реагира съвременно и изпраща 300 атински хоплити, командвани от Олимпиодорос и атинските стрелци с лък, за да сменят мегарците.²⁹ Този ход се оказва успешен, защото една стрела улучва коня на Масистиос и той го хвърля. Атинските хоплити незабавно атакуват падналия персийски командир и го убиват.³⁰ Персийските конници в опитът си да си върнат тялото на Масистиос атакуват атиняните вече не разделени на отряди, а ги нападат с цялата конница едновременно. Атинските хоплити са подкрепени и от останали елински хоплити. В последвалото сражение персийската конница е разбита и принудена да отстъпи (Hdt., IX, 23; Diod., XI, 30, 4).³¹

Вследствие от удържаната победа над персийската конница елините придобиват увереност в собствените си сили, защото те се страхуват главно от вражеската конница. Павзаний и Аристид решават да настъпят срещу персите, напускайки позициите в подножието на Китерон. Смяната на позицията е наложителна, поради съществуващите трудности при снабдяването с вода в първоначалния лагер при Ерютрай. Елинските войски навлизат на територията на Платея и се разполагат на лагер на хълмист терен при извора Гаргафия откъдето могат да се снабдяват с вода.³² Коалиционните елински войски се разполагат на лагер в следния боен ред. Лакедемонците 10 000 хоплити заемат дясното крило, до тях се нареждат 1500 тегейски хоплити (Hdt., IX, 28, 2 – 3). Лявото крило е заето от 8000 атински хоплити, командвани от Аристид син на Лизимах, до тях се нареждат 600 платейски хоплита (Hdt., IX, 28, 6). В центъра отдясно наляво се разполагат контингентите на останалите елински полиси, участващи в коалиционните войски (Hdt., IX, 28, 3 – 6).³³

Персийските войски също настъпват срещу противника. Мардониос ги построява в значителна дълбочина, за да усили персийския боен ред. Срещу лакедемонците на лявото персийско крило се разполагат персийската пехота. До тях срещу коринтците, потидейците, орхоменците и сикионците е построена мидийската пехота.³⁴ Персийската и мидийска конница се разполагат на левия персийски фланг, застрашвайки по този начин фланга на лакедемонската фаланга. В центъра на персийските войски се построяват пехотата на бактрите, индийците и саките.³⁵ Дясното крило на ахаменидските войски се състои от контингентите на беотийци, локри, тесалийци, фокейци, македонци и други елински контингенти, те се разполагат срещу хоплитите на атиняните, платейците и мегарците.³⁶ Десният фланг на персите е прикрит от конниците на тесалийците, беотийците, македонците, вероятно там са и конниците на саките и бактрите, защото Мардониос не се доверява много на своите елински и македонски съюзници.

Противниците в продължение на осем дни стоят строени един срещу друг без някой от тях да се реши да атакува първи.³⁷ Елините се страхуват да атакуват персите, защото те са разположени в обширна равнина, където тяхната конница може да обходи и атакува коалиционните войски във фланг и тил. От своя страна Мардониос не се решава да форсира р. Асопос и да атакува елините, защото заеманите от тях позиции на хълмист терен им позволява сравнително лесно да отбият атаките на персийската конница, на която главно разчитат ахаменидските войски за постигането на победата.

През нощта на осмия срещу деветия ден Мардониос изпраща персийската конница към проходите на планината Китерон, през които елинските войски се снабдяват с продоволствие от Атика и Мегарида. Ахаменидската конница атакува и пленява обоз от 500 товарни животни, предназначен за елините. Персите избиват хората съпровождащи обоза, а животните и продоволствието откарват в своя лагер.³⁸ След тази успешна персийска акция в тила на елините, в продължение на два дни не се случва нищо ново,³⁹ но нейното успешно провеждане показва на Павзаний колко застрашен е тилът на коалиционните войски от действията на вражеската конница.

След няколко дни в опит да принуди елините да влязат в сражение Мардониос изпраща персийската конница срещу спартанците, те не успяват да попречат на вражеската конница да затъпче извора Гаргафия откъдето спартанците и останалите елини се снабдяват с вода.⁴⁰ Елинските коалиционни войски се оказват в тежка ситуация. Липсва възможност за лесно снабдяване с вода, в същото време елините не могат да се снабдяват и с продоволствие, защото вражеската конница контролира проходите на планината Китерон. Павзаний свиква военен съвет, на който е решено елините да се оттеглят към планината Китерон, да деблокират проходите, изтласквайки ахаменидската конница от проходите, като по този начин се снабдят с продоволствие и вода.⁴¹

С настъпването на нощта ахаменидската конница прекратява атаките си срещу елините. Елинските контингенти, разположени в центъра на коалиционните войски, веднага започват своето изтегляне от заеманите позиции и с ускорен марш се оттеглят към Платея, където спират до светилището Херайон.⁴² Павзаний също заповядва на лакедемонските хоплити да започнат изтегляне към Платея, но лохага Амомфаретос, син на Полиадес командващ лоха от Питане, отказва да се подчини на заповедта и да се оттегли.⁴³ В тази ситуация Павзаний не маже да започне марша. Той се опитва да убеди Амомфаретос да се оттегли, но последният категорично отказва.⁴⁴

В създадалата се патова ситуация Павзаний моли атиняните да не се оттеглят самостоятелно, а да изчакат началото на спартанското изтегляне. На зазоряване Павзаний започва изтеглянето изоставяйки лоха от Питане. Спартанските хоплити се движат по хълмовете, за да се предпазят от евентуални атаки на вражеската конница, след като изминали около два километра и достигнали

до р. Молоейс и храма на Деметра Елевсинска те спират, за да изчакат лоха от Питане.⁴⁵ В същото време атиняните също започват своето оттегляне, но за разлика от спартанците, те се придвижват по равнината (Hdt., IX, 56, 2).⁴⁶

Мардониос узнавайки за отстъплението на елините веднага заповядва на своята конница да ги атакува и да се опита да спре тяхното оттегляне до пристигането на всички персийски войски. Едва лоха от Питане се съединява с основния лаконски контингент, когато спартанците са атакувани от персийската и мидийска конница.⁴⁷ Павзаний моли атиняните да му изпратят стрелците с лък, за да могат спартанците по-успешно да се противопоставят на атаките на вражеските конници (Hdt., IX, 60, 3). Атиняните решават да се върнат обратно и да се съединят със лаконците, които към момента се оказват сами срещу персите, но по време на този марш са атакувани от елините сражаващи се на страната на персите и не успяват да се съединят с лаконците.⁴⁸

Останали само с тегейците срещу персите и мидийците, спартанците се оказват в тежко положение. Първоначално те не се решават да напуснат хълма на който са се разположили и да атакуват персийската пехота,⁴⁹ защото се страхуват от персийската конница, която може в този случай да ги атакува във фланг и тил. Персийските пехотинци настъпват срещу спартанците, но не ги атакуват, а спират недалеч от тях. Те допират един до друг големите си ръстови плетени щитове и от създаденото укритие започват да обстрелват спартанските хоплити със стрели. В резултат от вражеския обстрел много спартиати са убити и ранени.⁵⁰

Лаконските хоплити поради високата си дисциплинираност въпреки загубите не си позволяват да атакуват врага без заповед от Павзаний, но тегейските хоплити не издържат и атакуват персите без заповед. В тази ситуация Павзаний заповядва и на спартиатите да атакуват.⁵¹ Между персийската и мидийска пехота и лаконците и тегейците започва ожесточен ръкопашен бой при плетените щитове. Докато тези щитове остават като стена и персите имат възможност укрити зад тях да поразяват враговете си с копия и стрели, те се сражават упорито. Дори и след като спартанците разкъсват стената от плетени щитове и персите са принудени да се бият лице в лице с тях, те продължават да се сражават смело.⁵² Персийската пехота успява временно да удържи отбраняваните позиции главно благодарение на персийската и мидийската конници, който със своите атаки принуждават спартанските хоплити да запазват бойния ред на фалангата и да не атакуват врага прекалено смело, а да настъпват с бавно темпо. Прелома в битката настъпва, когато е убит Мардониос, който лично води атаките на своята конница. В боя около тялото на персийския командващ загиват най-елитните персийски конници.⁵³ След неговата смърт персийските конници се оттеглят от битката, което позволява на спартанските хоплити да атакуват решително персийската пехота, която останала без подкрепата на конницата и разколебана от смъртта на Мардониос се обръща в паническо бягство опитвайки се да се укрие зад стените на персийския лагер.⁵⁴

Повечето елини, които се сражават на страната на персите не проявяват голям ентузиазъм в битката си срещу атиняните. Единствено беотийците и главно тиванците оказват ожесточена съпротива на атиняните. Бягството на персите от бойното поле провокира и беотийците да побягнат, но те не се насочват към персийския лагер, а се оттеглят в посока на Тива.⁵⁵ Атиняните не успяват да организират ефективно преследване на отстъпващите беотийци, защото са атакувани от беотийската конница,⁵⁶ което не им позволява да нарушат бойния ред на фалангата, защото в този случай конницата лесно може да разбие разпръснатите се хоплити.⁵⁷

Данните в античната наративна традиция относно загубите на елините и персите в битката при Платея имат условен характер и не следва да се възприемат буквално. Според Херодот в битката загинали 91 спартанци, 52 атиняни и 12 тегейци. Относно загубите на персите халикарнасеца не дава конкретни цифри.

Анализът на битката при Платея показва, че фактически персите почти спечелват сражението преди неговото начало. Мардониос успява да спечели стратегическо предимство и почти да блокира елините. Той умело използва своята конница. Изпратените от него конници в тила на елинските коалиционни войски прекъсват техните снабдителни линии и затрудняват значително снабдяването им с храни. Персийският командващ доразвива своя успех. По негова заповед персийската конница напада елините и затыква извора Гаргафия откъдето елините се снабдяват с храни. В резултат от умелите ходове на противника елините остават без храни и възможност да се снабдяват с храна. В тази ситуация те са изправени пред избора да се сражават или да напуснат заеманите от тях позиции. Така практически без да влиза в решително сражение Мардониос използвайки само своята конница успява да притисне противника и да го принуди към действия, които изглеждат пагубни за него.

Стратезите на елините избират по-безопасния според тях вариант и решават да отстъпят под прикритието на нощта, но дори и тази маневра те не успяват да извършат успешно. Вместо да отстъпят организирано и едновременно се получава хаотично движение, което в дадени моменти много прилича на бягство. Всеки от елинските контингенти отстъпва самостоятелно и без да се интересува от съдбата на другите. В тази ситуация естествено възникват и проблеми. Командващият коалиционните елински войски и в частност спартанския контингент Павзаний не успява да организира съвременното отстъпление дори само на спартанците. Той е изправен пред неподчинение от страна на собствените си висши офицери и е принуден да забави отстъплението на лаконските войски, което практически довежда до оставането на последните сами срещу цялата армия на противника. В тази изключително изгодна за персите тактическа ситуация Мардониос реагира прибързано. Вместо да атакува противника поотделно и да го разгроми поединично, той се опитва да

атакува всички елини едновременно, решавайки, че те бягат. Грешката на персийския командващ е, че не съсредоточава своите войски срещу отделните сили на противника и не ги разгромява последователно, а се опитва да ги унищожи едновременно. По този начин той също подобно на елините разделя своите войски и не ги концентрира по едно направление, с което практически изпуска инициативата и не успява да се възползва от грешките на противника, а напротив, със своите прибързани действия той фактически загубва една почти спечелена битка.

Сраженията край Маратон и Платея показват, че елините успяват да победят, защото неутрализират персийската конница най-боеспособната част от ахеменидските войски. Персийската пехота, оставена сама срещу елинските хоплити, е обречена на поражение, защото се сражават лековъоръжени перси строени в плътни бойни формации, които ограничават тяхното движение срещу тежковъоръжените елински хоплити, за които хоплитската фаланга е идеалната бойна формация, която им позволява да упражняват изключително силен натиск по фронта срещу противника. Погледнато в по-глобален контекст в тези сражения побеждава гражданския колектив на полиса, съставен от пълноправни граждани над персийската аристокрация и източната деспотия, като цивилизационен и политически модел.

БЕЛЕЖКИ

¹ **Lazenby, J. F.** The Strategy of the Greeks in the Opening Campaign of the Persian War. – In: *Hermes*, 92, 1964, 264–284.

² **Wardman, A. E.** Tactics and the Tradition of the Persian Wars. – *Historia*, 8, 1959, 49–60.

³ **Will, W.** Die Perserkriege. Мюнхен, 2010.

⁴ **Duncker, M.** Die Schlacht von Marathon. – In: *HZ*, 46, 1881, 231–253.

⁵ **Notopoulos, J. A.** The Slaves at the Battle of Marathon. – In: *AJPh*, 62, 1941, 352–354.

⁶ **Doenges, N. A.** The Campaign and Battle of Marathon. – In: *Historia*, 47, 1998, p. 4–7.

⁷ Hdt., VI, 95.

⁸ Hdt., VII, 184.

⁹ Hdt., VI, 95.

¹⁰ Hdt., VI, 101.

¹¹ **Schachermeyr, F.** Marathon und die Persische Politik. – In: *HZ*, 172, 1951, 1–35.

¹² Hdt., VI, 105–106.

¹³ **Eschenburg, H.** Topographische, archaeologische und militärische Betrachtungen auf dem Schlachtfelde von Marathon. Berlin, 1886.

¹⁴ Hdt., IX, 33, 4.

¹⁵ **Evans, J. A. S.** Cavalry About the Time of the Persian Wars: A Speculative Essay. – In: *The Classical Journal*, 82, 1987, 97–106.

- ¹⁶ Hdt., VI, 112, 1.
- ¹⁷ Just., II, 9, 11.
- ¹⁸ **Evans, J. A. S.** Herodotus and the Battle of Marathon. – In: *Historia*, 42, 1993, 279–307.
- ¹⁹ Hdt., VI, 112, 2.
- ²⁰ Hdt., VI, 113, 1.
- ²¹ **Gomme, A. W.** Herodotus and Marathon. – In: *Phoenix*, 6, 1952, 77–83.
- ²² **Krentz, P.** *The Battle of Marathon*. New Haven: Yale University Press, 2010.
- ²³ Hdt., VI, 117.
- ²⁴ **Pritchett, W. K.** Deme of Marathon: Von Eschenburg's Evidence. – In: **Pritchett, W. K.** *Studies in Ancient Greek Topography, Part II (Battlefields)*. Berkeley: University of California Press, 1969, 1–11.
- ²⁵ **Aloni, A.** L'elegia di Simonide dedicata alia battaglia di Platea (Sim. fr.10-18 W2) e l'occasione della sua performance. – In: *ZPE*, 102, 1994, 9–22.
- ²⁶ **Boedeker, D.** Simonides on Platea: Narrative Elegy, Mythodic History. – *ZPE*, 107, 1995, 217–229.
- ²⁷ **Burn, A. R.** Thermopylae revisited, and some topographical notes on Marathon and Plataiai. – In: *Greece and the Eastern Mediterranean in Ancient History and Prehistory = Studies to F. Schachermeyer*, NY, 1977, 89–105.
- ²⁸ Hdt., IX, 20 – 21, 1; Diod., XI, 30, 2 – 3.
- ²⁹ Hdt., IX, 21, 3 – 22, 1.
- ³⁰ Hdt., IX, 22, 1–2
- ³¹ **Clark, R. T.** The Campaign of Plataiai. – *CPh*, 12, 1917, 30–48.
- ³² Hdt., IX, 25, 2–3.
- ³³ **Hunt, P.** Helots at the Battle of Plataea. – In: *Historia*, 46, 1997, 129–144.
- ³⁴ Hdt., IX, 31, 1–3.
- ³⁵ Hdt., IX, 31, 4.
- ³⁶ Hdt., IX, 31, 5.
- ³⁷ Hdt., IX, 39, 1.
- ³⁸ Hdt., IX, 39.
- ³⁹ Hdt., IX, 40.
- ⁴⁰ Hdt., IX, 49.
- ⁴¹ Hdt., IX, 50–51.
- ⁴² Hdt., IX, 52.
- ⁴³ **Pritchett, W. K.** New Light on Plataia. – In: *AJA*, 61, 1957, 9–28.
- ⁴⁴ Hdt., IX, 53.
- ⁴⁵ Hdt., IX, 57, 1 – 2.
- ⁴⁶ **Wallace, P. W.** The Final Battle at Plataia. – In: *Hesperia Supplement*, 19, 1982, p. 183–184.
- ⁴⁷ Hdt., IX, 57, 3.
- ⁴⁸ Hdt., IX, 61, 1.
- ⁴⁹ Hdt., IX, 61, 2.
- ⁵⁰ Hdt., IX, 61, 3.
- ⁵¹ Hdt., IX, 62, 1.
- ⁵² Hdt., IX, 62, 2.

⁵³ Hdt., IX, 63, 1–2.

⁵⁴ Hdt., IX, 63, 2; 65, 1.

⁵⁵ Hdt., IX, 67.

⁵⁶ Hdt., IX, 68.

⁵⁷ **Wallace, P. W.** The Final Battle at Plataia. – In: *Hesperia Supplement*, 19, 1982, p. 185–188.

ЛИТЕРАТУРА

Aloni, A. L'elegia di Simonide dedicata alla battaglia di Platea (Sim. fr.10-18 W2) e l'occasione della sua performance. – In: *ZPE*, 102, 1994.

Boedeker, D. Simonides on Platea: Narrative Elegy, Mythotic History. – *ZPE*, 107, 1995.

Burn, A. R. Thermopylae revisited, and some topographical notes on Marathon and Plataiai. – In: *Greece and the Eastern Mediterranean in Ancient History and Prehistory = Studies to F. Schachermeyer*, NY, 1977.

Clark, R. T. The Campaign of Plataiai. – *CPh*, 12, 1917.

Doenges, N. A. The Campaign and Battle of Marathon. – In: *Historia*, 47, 1998.

Duncker, M. Die Schlacht von Marathon. – In: *HZ*, 46, 1881.

Eschenburg, H. Topographische, archaeologische und militärische Betrachtungen auf dem Schlachtfelde von Marathon. Berlin, 1886.

Evans, J. A. S. Cavalry About the Time of the Persian Wars: A Speculative Essay. – In: *The Classical Journal*, 82, 1987.

Evans, J. A. S. Herodotus and the Battle of Marathon. – In: *Historia*, 42, 1993.

Gomme, A. W. Herodotus and Marathon. – *Phoenix*, 6, 1952.

Hunt, P. Helots at the Battle of Plataea. – *Historia*, 46, 1997.

Krentz, P. The Battle of Marathon. New Haven: Yale University Press, 2010.

Lazenby, J. F. The Strategy of the Greeks in the Opening Campaign of the Persian War. – In: *Hermes*, 92, 1964.

Notopoulos, J. A. The Slaves at the Battle of Marathon. – In: *AJPh*, 62, 1941.

Pritchett, W. K. New Light on Plataia. – *AJA*, 61, 1957.

Pritchett, W. K. Deme of Marathon: Von Eschenburg's Evidence. – In: **Pritchett, W. K.** *Studies in Ancient Greek Topography, Part II (Battlefields)*. Berkeley: University of California Press, 1969.

Schachermeyer, F. Marathon und die Persische Politik. – In: *HZ*, 172.

Wallace, P. W. The Final Battle at Plataia. – In: *Hesperia Supplement*, 19, 1982.

Will, W. Die Perserkriege. München, 2010.

Wardman, A. E. Tactics and the Tradition of the Persian Wars. – *Historia*, 8, 1959.